PDF-XChange Viewer Click to buy NOW! www.docu-track.com

İDRİS BOSTAN İLE PİRİ REİS VE OSMANLI DENİZCİLİĞİ ÜZERİNE

Piri Reis, 15. yüzyılın son çeyreğine girerken muhtemelen 1470'lerin başlarında Gelibolu'da doğar. O sırada Gelibolu, Yıldırım Bayezid'in eski tersaneyi yeniden düzenlemesinden sonra yaklaşık yüz yıldır Osmanlı denizciliğinin merkezî üssüdür. Tarihçi Kemalpaşazâde, Gelibolu'da doğan çocukların "timsah gibi su içinde büyüdüklerini" yazmaktadır.

Sayın İdris Bostan, öncelikle bizi kırmayıp dergimize zaman ayırdığınız için size çok teşekkür ederiz. İlk olarak size, 2013'ün Piri Reis Yılı ilan edilmesi sürecini sormak istiyorum.

Piri Reis bir Osmanlı denizcisi olduğu için 2011 yılı başlarında, Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığına yazdığım bir rapor üzerine Kültür Bakanlığı ile işbirliği halinde; Türkiye'deki UNESCO Milli Komisyonu'na 2013 yılının Piri Reis'in yeni dünya haritasının 500. yılı olarak kabulü için başvuruda bulunuldu. Bu teklifin UNESCO'ya iletilmesinden sonra Kasım 2011'de olumlu karar çıktı. Bunun üzerine Piri Reis gibi önemli bir denizci ve haritacının konumuna uygun bir şekilde anılabilmesi ve hakkında yapılacak yayınların bilimsel kriterlere uygun olmasını yönlendirmek ve aynı zamanda hazırlanacak projeleri desteklemek üzere 2012'de Kültür Bakanlığı ve Denizcilik Bakanlığının koordinasyonu ile ilgili kurum ve bilim adamlarından oluşan bir üst kurul teşkil edildi.

• Bize Piri Reis'ten ve yaşadığı dönemden söz eder misiniz?

Piri Reis, 15. yüzyılın son çeyreğine girerken muhtemelen 1470'lerin başlarında Gelibolu'da doğar. O sırada Gelibolu, Yıldırım Bayezid'in eski tersaneyi yeniden düzenlemesinden sonra yaklaşık yüz yıldır Osmanlı denizciliğinin merkezî üssüdür. Tarihçi Kemalpaşazâde, Gelibolu'da doğan çocukların "timsah gibi su içinde büyüdüklerini" yazmaktadır. O da dedesi ve amcası gibi küçük yaşta denizlere açılır. Amcası ünlü deniz gazisi Kemal Reis'in yanında yetişir. O sırada Akdeniz'deki Osmanlı denizcileri resmen devlet emrinde olmamakla beraber gerçekte, bağlı oldukları dinin devlet tarafından benimsenmiş hukuk kurallarına göre hareket etmektedirler. Akdeniz'de adeta Osmanlı devletinin dost ve müttefiki olan devlet yok gibidir ve en büyük rakibi Endülüs Müslümanlarını yok etme sürecini başlatan İspanya'dır. II. Bayezid'in ise kardeşi Cem Sultan'la başı derttedir ve Cem Sultan önce Rodos

Şövalyelerine sığındığı, sonra Fransa ve Papalık elinde rehin olduğu için devlet donanması Orta ve Batı Akdeniz'e açılamamaktadır. Nihayet 1495'te Cem Sultan ölünce II. Bayezid Akdeniz'deki levent reisleri olan bu deniz gazilerine bir çağrıda bulunarak devlet hizmetine girmelerini ister. Çok geçmeden de Osmanlıların Akdeniz'deki politikaları Fatih'in bıraktığı yerden devam etmeye başlar.

PDF-XChange Viewer Click to buy NOW! www.docu-track.com
PDF-XChange Viewer Click to buy NOW! www.docu-track.com

Önce Venedik elindeki Moton, Koron, İnebahtı ve Anavarin alınır. Bu seferlerde Kemal Reis en önlerdedir ve yeğeni Piri Reis de bir kadırga reisi olarak onun maiyyetindedir. Rodos şövalyeleriyle olan mücadelelere katılır.

Bu dönem tam da Coğrafî Keşiflerin gerçekleştiği, bir taraftan İspanya hizmetindeki Kristof Kolomb'un daha sonra yeni dünya denecek olan Amerika'ya, Portekizli denizcilerin de Afrika'yı dolaşarak Hind Okyanusu'na ulaştığı devirdir. Dünya'da yeni kıtalar keşfedilmekte, ticaret yollarında değişmeler başlamakta ve Orta Doğu'da güç dengeleri yeniden oluşmaktaydı. Osmanlı-İran, Osmanlı-Memlük savaşlarının arka planında bölgeye hakim olacak gücün belirlenmesi mücadelesi yatmaktadır ve sonuç Osmanlıların lehine sonuçlanır. Zaten güçlü bir kara ordusu bulunan Osmanlılar sahip oldukları deniz gücü sayesinde bölgenin en etkin askerî gücü haline gelirler. Ayrıca Memlük Devleti'ne son vererek onların yönettiği Hicaz bölgesini yani Mekke, Medine gibi Müslümanların kutsal şehirlerini koruma görevini üstlenirler. Portekiz'in Kızıldeniz'e girmesini engellemek üzere Süveyş'te bir tersane ve deniz üssü kurarlar. İşte Piri Reis Kızıldeniz'deki bu mücadeleye, 1547'de Hind Kapudanlığı'na getirildiği zaman katılır. Önce Aden'i geri alır. 1552'de emrindeki otuz gemiden oluşan bir donanma ile Portekiz kontrolündeki Maskat'ı ele geçirir. Sonra Hürmüz'ü kuşatırsa da başarılı olamaz ve gelmekte olan bir Portekiz donanmasına karşı takviye almak üzere Basra'ya gider. Ancak orada iyi karşılanmaz ve Basra beylerbeyi Kubad Paşa'yla anlaşmazlığa düşer. Sonunda Portekiz donanmasına hazırlıksız yakalanmamak için üç kadırgayla yola çıkar ve birinin karaya oturması yüzünden iki gemi ile Süveyş'e ulaşır. Ancak donanmasını Basra'da bırakması hoş görülmez ve hatasını hayatıyla ödeyerek Kahire'de boynu vurulur. Piri Reis o sırada 80 yaşının üstündedir.

Bu acı son Piri Reis için günümüzde de kabul edilemez bir karar olarak değerlendirilmektedir. Halbuki o sırada Kanuni de İran seferi için Halep'tedir ve verilen karardan haberdardır. Padişah üstelik birkaç ay önce ordusuyla gelirken Konya civarında isyan edeceği tahmin edilen kendi oğlu Şehzade

Mustafa için de idam emri vermiştir. Demek ki kararlar hissî olmaktan uzaktır ve şartların gereği bir uygulama söz konusudur.

• Sözü Piri Reis'in eserlerine getirmek istiyorum. Bu Türk denizcisinin bıraktığı eserlerin hepsini tanıyor muyuz? Onun eserlerini özel yapan nedir?

Piri Reis bir deniz gazisi olarak pek çok savaşta ve akında hazır bulunduğu kadar; sahip olduğu bilimsel tecessüs sayesinde de değerli eserler bıraktı. 1513 tarihli ilk "Yeni Dünya" haritası ile 1528 tarihli ikinci haritası tek nüsha olarak günümüze intikal eden coğrafi keşiflerin ilk harita örnekleridir. Ayrıca Akdeniz'i denizcilere tanıtmak üzere yazdığı Kitâb-ı Bahriye adlı eser bugüne kadar örneği yeniden yazılamamış, muhalled bir eserdir. Piri Reis hakkında Türkiye'de yeterli araştırmalar yapılmadığı âşikâr. Bu yüzden hak ettiği ölçüde tanınmış olması da mümkün değil. Daha çok gerek harita hakkında ve gerekse Kitâb-ı Bahriye hakkında Svat Soucek, Thomas Goodrich, Gregory McIntosh gibi yabancı tarihçiler bulunmaktadır. McIntosh, 1513 tarihli harita hakkında bir kitap yazacak kadar konuyla yakından ilgilenmiştir.

Kabul etmek gerekir ki Piri Reis'i ve eserlerini doğru değerlendirebilmek için sadece Osmanlıca bilmek yetmez.

Piri Reis gibi denizcilik terminolojisine sahip ve hakim olmak kadar eski haritacılık ve Avrupa haritacılığı bilgilerine de sahip olmak gerekir. Bu yüzden Kitâb-ı Bahriye'nin Türkiye'de yapılan tıpkıbasımları hariç eldeki birkaç neşir bilimsel bir değer kazanamamıştır. Fransız tarihçi Prof. Bacque-Grammont'un ve İtalyan Prof. Alessandro Bausani'nin titiz çalışmaları bu konuda örnek alınmalıdır.

PDF-XChange Viewer
Click to buy NOW!
www.docu-track.com
PDF-XChange Viewer
Click to buy NOW!
www.docu-track.com

PDF-XChange Viewer Click to buy NOW! www.docu-track.com
PDF-XChange Viewer Click to buy NOW! www.docu-track.com

Piri Reis'in Akdeniz rehberi olan Kitâb-ı Bahriye'si çok hacimli ve resimli bir eser olmasına rağmen defalarca istinsah edilerek çoğaltılmıştır. Bugün Türkiye kütüphaneleri dahil dünyada elli civarında yazma nüshası bulunmaktadır. Üstelik bu yazmalar genellikle bir sanat şaheseridir. Hemen her yüzyılda harita ve resimleri yenilendiği için her bir nüsha metin pek değişmemek kaydıyla güncellenmiş demektir. Gerek kitaptaki liman ve kale çizimleri, gerekse gemi çizim özellikleri döneminin değişen teknolojisinin özelliklerini de yansıtmaktadır. Eski nüshalarda kürekli kadırgalar yer alırken, 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kalyon çizimleri farklı özelliklerle resmedilmiştir. Piri Reis'in eserini özel kılan, ondan kimsenin bu evsafta bir eser vücuda getirememiş olmasıdır.

• Piri Reis'in haritasının önemi nereden kaynaklanıyor?

Bu günlerde 500. yılı hatırasına hakkında pek çok faaliyet gerçekleştirilen Piri Reis'in 1513 tarihli haritasının önemi, aslında Coğrafî Keşifleri günümüze aktaran en eski ve nadir haritalardan biri olmasıdır ve bir harita olduğu kadar hiç olmazsa Atlas Okyanusu'nun Batı yakasında ve Afrika'nın Güneyinde gerçekleşen keşiflerin bilgilerini sunmaktadır. Bu bilgiler üstelik Piri Reis'in belirtiği gibi eski coğrafya eserlerine ve yeni keşiflere dayanmaktadır. Piri Reis haritada edindiği yeni bilgileri kullandığı gibi Batlamyus'un Coğrafya'sını, "mappa mundi" denilen dünya haritalarını, eski Müslüman coğrafyacılarının haritalarını ve Portekizlilerin elinde bulunan ve kendisine ulaşan Hind, Sind ve Çin haritalarını kullanmıştır. Bu harita sayesinde Osmanlıların Keşifleri yakından takip ettiği sonucunu çıkartmak mümkündür. Nitekim harita yapıldıktan dört yıl sonra Osmanlı donanmasıyla birlikte Mısır harekâtına katılarak İskenderiye'ye giden Piri Reis'in haritayı Mısır fatihi Yavuz Sultan Selim'e Kahire'de sunmasıyla önemi daha da artmış olmalı. Ama haritanın padişah tarafından nasıl değerlendirildiği henüz bilinmemektedir. O sırada Osmanlıların Mısır'dan Kızıldeniz ve Hind denizleri politikalarını oluşturmaya başladıkları, hatta Sultan'ın aynı yıl bölge hakkında bir başka rapor sunan Selman Reis'ten de Hindistan ve Uzakdoğu hakkında bilgiler edindiği bilinmektedir.

1513 haritasındaki bilgilerin güncele yakın olması, o günün şartlarında Piri Reis'in görmediği bu yerleri sadece elindeki kaynaklardan ve haritalardan doğruya yakın olarak çizmesi Osmanlı haritacılığı için önemli bir kazanımdır. 16. yüzyılda daha sonra çizilen haritaların çok daha uzmanca olduğu görülmektedir.

Ancak bugüne kadar tekrarlanan, haritanın bütün dünyayı gösterdiği, bir parçasının koptuğu veya eklenmiş parçaları olup birbirinden ayrıldığı iddiaları bugüne Aihtimali de zayıftır. Yırtıldı zannedilen kısmın derinin zaman içinde erimesinden veya bir şekilde zarar görmesinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Piri Reis'in 1513 tarihli ilk haritası daha çok müsvedde mahiyetinde ilk bilgilerin derç edildiği bir çalışmanın ürünüdür ve 1528 tarihli olanı diğerine göre daha bir özenle çizilmiştir.

Ne var ki Piri Reis'ten sonra onun Saray Kütüphanesine teslim edilen bu haritalarının bir başkası tarafından bilindiğine ve kullanıldığına dair bir atıf da bulunmamaktadır. Sadece kendisi Kitâb-ı Bahriye'de bu haritadan bahsetmektedir.

• 2013 yılında Piri Reis ile ilgili ne tür etkinlikler gerçekleşecek?

Tabii şimdi 2013 yılı ilk aylarını geride bırakmış olarak devam ediyor. Topkapı Sarayı Müzesi bu tek nüsha haritayı ve onu tamamlar mahiyetteki 1528 tarihli ikinci haritayı ilk defa sergilemek suretiyle çok önemli bir adım attı. Yakın zamanda daha kapsamlı Piri Reis ve çağdaşı haritalar ile Topkapı Sarayı arşiv ve kütüphanesinde bulunan diğer haritaları ihtiva eden bir sergi açılacak. Bu çalışmaları değerli kılacak olan, bu sergiye gösterilecek ilgidir.

Nitekim Paris'te (BnF – Les Cartes Marines, expositions.bnf.fr) Ekim 2012-Ocak 2013 arasında açılan bir harita sergisi hem gördüğü ilgi hem de bilimsel faaliyetler bakımından aslında örnek alınması gereken bir faaliyet olmuştur. Sadece internet sitesinden dahi yapılan çalışmaların boyutlarını anlamak mümkündür. Piri Reis'in Türkiye'de üst düzeyde ilgi görmesi için galiba siyasiler tarafından öneminin anlaşılması gerekiyor. Eğer kültür işlerine ilgi göstermek bugün için gereksiz zannediliyorsa, o zaman Piri Reis gibilerin kıymeti hiçbir zaman bilinmeyecek demektir. Sadece yasak savmak için göstermelik birkaç faaliyet maksada hizmet etmeyecektir. Bu arada bazı yayın kuruluşlarının konuyu ciddiye alarak özellikle Boyut Yayın Grubu'nun Piri Reis'in 1513 tarihli haritasını ve en önemli eseri olan Kitâb-ı Bahriye'sini nefis bir kompozisyon ve baskıyla yayınlamış olmaları ve Tophâne-i Âmire'de bir sergi düzenlemeleri takdire şayandır.

Yine "Ege Açıkdeniz Yat Kulubü"nün 2-12 Temmuz 2013 tarihleri arasında Gelibolu-Sığacık güzergahında düzenleyeceği 'Piri Reis'in İzinde' adlı etkinliği de zikretmek gerekir.

PDF-XChange Viewer Click to buy NOW! www.docu-track.com
PDF-XChange Viewer Click to buy NOW! www.docu-track.com

• *Son olarak, sizin eklemek istedikleriniz var mı?*

Piri Reis 500 yıl sonra bu vesileyle yeniden Türkiye'nin gündemine gelmiş oldu. Bu durum fırsat bilinerek kamu ve özel kuruluşlara çok sorumluluk düşmektedir. Piri Reis'in haritaları sadece tarihçilerin Osmanlıca yazıları çözümlemesi ile gerçek anlamda tanınmış olmaz. Harita tarihçilerinin bu haritaları diğer tarihî haritalarla karşılaştırması ve kendisinin haritada zikrettiği kaynaklarını önceki dönemlerin coğrafya eserlerindeki harita ve bilgilerle mukayese edip ortaya çıkarması gerekir. Harita bilimcilerinin bu Piri Reis haritalarını modern haritalarla karşılaştırmaları ve gerçek konumunu ortaya koymaları beklenmektedir.

Ayrıca 2013 yılında Piri Reis'in izinde bir Akdeniz gezisi düzenlenebilir ve bütün Akdeniz ülkeleri bundan haberdar edilirse, oralarda bilgilendirme toplantıları yapılırsa kültürel ilişkiler de gelişir. Özellikle Mısır'a yani Kahire'ye gidilerek kısa bir Piri Reis'i anma toplantısı yapılır ve hatırasına bir yazılı anıt dikilirse daha sonraki nesillere de hem işbirliği yolları açılmış hem de bir vefa borcu yerine getirilmiş olur.

Değerli görüşlerinizi bizimle paylaştığınız için çok teşekkür ederiz.

